

Domagała, Jarosław / Leleń, Andrzej

Klasa organowa przy Płockim Towarzystwie Muzycznym

Notatki Płockie 49/1-198, 16-21

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KLASA ORGANOWA PRZY PŁOCKIM TOWARZYSTWIE MUZYCZNYM

W końcu XIX wieku dotarły do Płocka idee reformy muzyki kościelnej zapoczątkowane w Niemczech, Francji i Włoszech. Gorącym orędownikiem nowych prądów był ks. Antoni Nowowiejski, który już w 1886 roku wydał w Warszawie pracę zatytułowaną „Śpiew liturgiczny, muzyka i chóry Kościoła Katolickiego”. W pracy, przeznaczonej przede wszystkim dla alumnów seminariów duchownych, zaprezentował aktualne prawodawstwo dotyczące muzyki liturgicznej. Ks. Nowowiejski rozumiejąc doniosłą rolę, jaką spełnia muzyka w liturgii pisał: „Oby szczególnie alumni seminariów duchownych, gorąco przykładający się do spełniania akuratanego rubryk w ceremoniach kościelnych, nie odmawiali swego serca i woli w dokładnym stosowaniu się do przepisów, według których śpiew prawdziwie liturgiczny powinien być wykonywany”. Wspierał także w działaniach płockich księży: Bronisława Maryańskiego, Teofila Kowalskiego, Wojciecha Bugajczyka, Eugeniusza Gruberskiego i Franciszka Bornika¹, którzy poświęcili się pracy na rzecz reformy muzyki kościelnej. Dzięki nim płocki ośrodek był znany w Polsce, aktywnie uczestnicząc w procesie tworzenia odrodzonej polskiej muzyki kościelnej. Tu właśnie rozpoczęto w 1891 r. publikowanie „Kalendarza dla Organistów”, przemianowanego w 1894 r. na „Rocznik dla Organistów”. W Płocku wydawano od 1895 r. ogólnopolskie pismo „Śpiew Kościelny”. Tutaj także w 1893 r. na łamach „Przeglądu Katolickiego”, ks. B. Maryański² - jeden z najbardziej zaangażowanych zwolenników reform, pisał: „Szkoły organistowskiej nie ma, a organiści koniecznie potrzebni i uczyć ich koniecznie trzeba. Jakim więc sposobem należy się zająć wychowaniem młodzieży, chcącej się poświęcić temu stanowi? O szkole nikt jeszcze nie myśli, zanim zaś one kiedy powstaną nie podobna nie uczyć kandydatów do stanu organistowskiego”³.

Właśnie księży diecezji płockiej, rozumiejąc potrzebę dobrego przygotowania organistów do zawodu, założyli w 1894 r. „Sekcję Miłośników Muzyki Kościelnej” przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym, której statutowym celem miało być rozpowszechnianie wartościowej muzyki kościelnej. Jej działalność miała polegać m.in. na: organizowaniu wartościowych koncertów muzyki kościelnej, profesjonalnym kształceniu kandydatów na przyszłych organistów, przestrzeganiu poprawnego wykonywania muzyki liturgicznej. W związku z przyjętymi założeniami, podjęto decyzję o utworzeniu z dniem 1 IX 1895 r. klasy organowej przy szkole Towarzystwa. Kształcenie organistów zamierzano realizować także poprzez organizowanie systematycznych dwutygodniowych kursów⁴. Kursy organizowane były każdego roku. Jednym z aktywniejszych pedagogów nauczających w ramach kursów był ks. Eugeniusz Gruberski, który wykladał następują-

ce przedmioty: śpiew liturgiczny, religijny śpiew ludowy, podstawy teorii muzyki i harmonii oraz zasady prowadzenia zespołów wokalnych. Uczestnikami kursów byli w przeważającej większości organiści z diecezji należących do byłego Królestwa Kongresowego. Najwięcej uczestników pochodziło z diecezji warszawskiej, płockiej i kujawskiej⁵.

Powstanie i działalność

Trudna sytuacja polityczna Polski w XIX wieku, uniemożliwiała swobodny rozwój polskiej kultury i oświaty. W szczególnie trudnym położeniu znajdowało się szkolnictwo muzyczne, które w postaci zinstytucjonalizowanej istniało praktycznie tylko w dużych ośrodkach. Organizowanie szkół było możliwe jedynie pod patronatem towarzystw muzycznych, którym udzielano zezwolenia na prowadzenie legalnego nauczania. Większość szkół na ziemiach polskich znajdowała się w znacznym oddaleniu od Płocka. Kandydaci do zawodu organistowskiego z terenu Mazowsza Płockiego mieli więc utrudnione warunki kształcenia. Pod koniec XIX wieku stosunkowo duża ilość uczniów z terenu Diecezji Płockiej uczyła się w szkole Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego. Istniała jednak potrzeba utworzenia placówki, kształcącej organistów na miejscu, w Płocku.

Szansę na realizację planów stwarzało powołanie do istnienia w 1900 r. Płockiego Towarzystwa Muzycznego⁶, które postawiło sobie za cel popieranie rozwoju sztuki muzycznej oraz zapoznanie słuchaczy z cennymi utworami muzycznymi. Szybko ukonstytuował się zarząd stowarzyszenia⁷. Dyrektorem został Antoni Wunderlich. Towarzystwo już na początku swej działalności liczyło 70 członków i miało jednocześnie tyluż kandydatów. Postarano się o siedzibę. Wynajęto jedną salę i dwa pokoje w Hotelu Polskim. Podjęto decyzję o organizowaniu w każdą środę spotkania muzycznego, zaplanowano też zakup dobrej jakości fortepianu, niezbędnego dla artystycznej działalności.

Działalność Stowarzyszenia miała charakter społeczno-polityczny. Towarzystwo nie tylko uprawiało kulturę muzyczną, ale również pielęgnowało życie towarzyskie, co było szczególnie ważne w czasach carskich działań rusyfikacyjnych. Staraniem zarządu utworzono przy Towarzystwie chór mieszany, zawiązano też amatorską sekcję muzyczną⁸. Organizowano koncerty i przedstawienia sceniczne, których inspiratorem i wykonawcą był często ks. Eugeniusz Gruberski⁹.

Powstanie Płockiego Towarzystwa Muzyczne umożliwiło ks. Gruberskiemu rozpoczęcie akcji systematycznego dokształcania organistów. Najpierw organizowano w oparciu o struktury Towarzystwa dwutygodniowe kursy, przeznaczone dla organistów pełniących już obowiązki

w parafiach oraz dla kandydatów rozpoczynających naukę. Pierwsze tego typu spotkanie odbyło się w dniach 15-28 czerwca 1902 r. Prowadzili je ks. E. Gruberski oraz wikariusz płockiej parafii farnej ks. F. Bornik¹⁰. W pierwszym kursie udział wzięło 22 organistów z różnych stron diecezji¹¹. Podobne spotkania organizowane były również w latach następnych. W 1904 r. dwutygodniowy kurs zakończył się 24 września. Obecni byli organiści z diecezji płockiej, mohylowskiej, wileńskiej, kieleckiej, lubelskiej i warszawskiej¹².

Podczas kursów przekazywano uczniom podstawowe wiadomości z zakresu muzyki kościelnej. Nauczano harmonii, chorału gregoriańskiego, najbardziej potrzebnych śpiewów z graduálu, antyfonarza i kancjonału. Objasniano również zasady śpiewu ludowego, zwracając uwagę na jego wychowawcze i artystyczne walory. Starano się przygotować uczniów do roli animatorów amatorskiego ruchu chóralnego. Przekazywano potrzebną wiedzę związaną z prowadzeniem zespołów wokalnych. Utworzono z uczestników spotkań chór, powiększony o śpiewaków miejscowych, który następnie wykonywał podczas koncertów w płockich kościołach wartościowe utwory muzyki kościelnej. Dbano także o dobre przygotowanie liturgiczne, zapoznawano organistów z przepisami kościelnymi, dotyczącymi śpiewu. Tłumaczono rubryki mszału i brewiarza, uczono czytania rubrycelli. Poziom przygotowania uczniów był zróżnicowany, jednak intensywna praca, przekraczająca 5 godzin dziennie pozwalała na uzyskiwanie szybkich, zadowalających postępów¹³.

Kursy organistowskie, jakkolwiek pożyteczne z punktu widzenia dydaktyki, nie mogły jednak doprowadzić do osiągnięcia zadowalających efektów nauczania. Spełniały swoją funkcję raczej w przypadku organistów już odbywających praktykę zawodową, dla których stanowiły istotne uzupełnienie posiadanej wiedzy. Nie były w stanie zapewnić odpowiedniego przygotowania zawodowego uczniom rozpoczynającym naukę. Pojawiła się więc potrzeba stworzenia w Płocku placówki regularnego kształcenia muzycznego. Zdaniem Gruberskiego szkoła organistowska lub klasa organowa w znaczny sposób przyczyniłaby się do podniesienia poziomu muzyki kościelnej w diecezji, kształciłaby bowiem dobrze przygotowanych muzyków kościelnych, zapobiegłaby powszechnym wówczas praktykom zatrudniania na stanowisku organisty ludzi zupełnie nieprzygotowanych pod względem muzycznym i liturgicznym¹⁴. Innym zagadnieniem było także takie kształcenie organistów, ażeby stawali się oni oprócz funkcji czysto liturgicznych lokalnymi animatorami kultury. W związku z tym pisano: „Organista porządny musi co dzień trochę ćwiczyć, tak w biegłości mechanicznej jak i w [...] zasadach [...] harmonicznych. Powinien też uczyć /lud/ śpiewu i odbywać próby chóralne. [...] Konsystorze powinni wziąć sprawę w rękę, kontrolować proboszczów, żądać aby mieli organistów dyplomowanych przez konserwatorium lub szkołę specjalną”¹⁵.

Brak profesjonalnych instytucji kształcenia, mała liczba takich placówek pogłębiała kryzys w jakim znajdowała się religijna kultura muzyczna. Zasadniczym powodem stagnacji był brak gruntownie przygotowanych do zawo-

du organistów i wiążący się z tym ich niski prestiż społeczny. Szczególnego znaczenia nabierały więc wszelkie inicjatywy, które przeciwdziałały istniejącej sytuacji. Otwarcie przy Płockim Towarzystwie Muzycznym szkoły muzycznej, umożliwiło rozpoczęcie systematycznego nauczanie organistów w Płocku. Wprowadzenie zapisu do statutu Towarzystwa, rozszerzającego kształcenie o organy, pozwoliło na utworzenie przy szkole klasy organowej. W związku z ustaleniami komitet Płockiego Towarzystwa Muzycznego poinformował, iż z dniem 1 lutego 1902 r. w szkole istniejącej przy towarzystwie: „oprócz nauki na instrumentach dętych i smyczkowych, prowadzona będzie nauka gry organowej. Kandydaci winni posiadać minimalne umiejętności w zakresie gry fortepianowej. Pragnący korzystać z wykładów winni zgłaszać się do kancelarii Towarzystwa Muzycznego w Płocku przy ulicy Kolegialnej lub wprost do ks. E. Gruberskiego przy katedrze”¹⁶. W ten sposób pod szyldem Towarzystwa, można było rozpocząć zalegalizowane nauczanie kandydatów na organistów¹⁷. Nie posiadając oficjalnej nazwy zaistniała więc faktycznie w Płocku pierwsza szkoła organistowska.

Ustalono warunki przyjęcia. Wymagano świadectwa ukończenia szkoły podstawowej i opinii właściwego proboszcza określającej moralność kandydata. Podstawowymi kryteriami przyjęcia kandydatów były dobry słuch i głos oraz posiadanie własnego instrumentu do ćwiczeń - przede wszystkim skrzypiec. Czteroletni program nauczania obejmował: naukę religii, liturgikę, łacinę, czytanie rubrycelli, czynności organisty. Spośród przedmiotów muzycznych tokiem kształcenia objęto: grę fortepianową i organową, teorię muzyki, harmonię, formy muzyczne, kontrapunkt jedno - i dwugłosowy, solfeż i śpiew gregoriański.

Liczba uczniów wahała się w granicach 10. Grupa ta mieszkała na Rogatkach Dobrzyńskich u Śmigiełskiego, stroiciela fortepianów. Uczniowie mieli możliwość ćwiczenia za zgodą gospodarza na posiadanych przez niego instrumentach. Miesięczna opłata za naukę wynosiła 5 rubli. Biedniejsi uczniowie z czesnego mogli być zupełnie zwolnieni. Natomiast najbiedniejszych wspierał z własnych środków ks. Gruberski. Zajęcia lekcyjne odbywały się w domu przykatedralnym¹⁸. Do obowiązków uczniów należało śpiewanie w chórze katedralnym oraz ćwiczenie na organach w katedrze. Obok przygotowania zawodowego istotną funkcję spełniała prowadzona działalność wychowawcza. Ks. Gruberski zwracał uwagę na stronę moralną i obyczajową swych wychowanków, w czym pomagali mu inni nauczyciele szkoły. Uczniowie potrafili odwdziżyć się swojemu profesorowi, darząc go zaufaniem i szacunkiem. Wychowankowie zwracali się do swego nauczyciela, często już w trakcie wykonywania swych obowiązków w parafiach, o poradę i wskazówki. Cenili w nim nie tylko dobrego muzyka, ale i głęboko oddanego Ojczyźnie obywatela, uczącego jak należy pozytywnie kształtować relacje międzyludzkie¹⁹.

Na zakończenie każdego roku szkolnego odbywały się egzaminy komisyjne, sprawdzające postępy uczniów. Ich program obejmował: grę fortepianową, teorię muzy-

ki, śpiew chorałowy i figuralny, liturgikę, czytanie rubrycellii, łacinę, czynności organisty. Podczas egzaminu 28 czerwca 1904 r., kończącego drugi rok nauczania na wyróżnienie zasłużyli, wykazując się zdolnościami uczniowie Jan Franczak i Władysław Skierkowski. Ponadto zauważono postępy Zygmunta Zalewskiego, któremu przyznano wyróżnienie - za umiłowanie swego przyszłego zawodu i w docenieniu jego wytrwałej pracy. Wrażenia wyniesione z egzaminu były pozytywne²⁰, rozpoczęta praca zaczęła przynosić pierwsze owoce. Podobne egzaminy przeprowadzano także w latach następnych. Latem 1907 r. ks. Gruberski zrezygnował z zajmowanych stanowisk w Płocku i udał się do Czerwińska, gdzie objął probostwo. Po jego odejściu uczniowie płockiej szkoły organistowskiej podzielili się. Część pozostała w Płocku i kontynuowała naukę pod kierunkiem p. Benedykta Sianko i Janiszewskiego. Pozostali wychowankowie przenieśli się do Czerwińska by kształcić się dalej pod okiem ks. Gruberskiego²¹.

Aktywność klasy organowej po wyjeździe z Płocka ks. Gruberskiego wyraźnie zmalała. Dziś, w związku z problemem w dotarciu do odpowiednich dokumentów, które w większości zaginęły, trudno jest ustalić jak przebiegało dalsze kształcenie organistów. Na pewno wyraźnie zmalała liczba uczniów, którzy w większości kierowali się do szkoły czerwińskiej²². O osłabieniu aktywności nauczania świadczą też wyniki egzaminów organistowskich, urządzanych corocznie w Płocku przez Komisję Diecezjalną do Spraw Muzyki, do których przystępowało w następnych latach niewielu dobrze przygotowanych kandydatów. Należy sądzić, iż zapoczątkowana w 1902 r. forma kształcenia funkcjonowała do rozpoczęcia I wojny światowej²³.

Kadra pedagogiczna

Kadrę pedagogiczną tworzyli najlepsi wówczas płocki muzycy. Głównym opiekunem klasy był ks. E. Gruberski, pomagali mu organista katedralny B. Sianko i muzyk związany z Płockim Towarzystwem Muzycznym - Janiszewski.

Ks. E. Gruberski urodził się 28 XII 1870 r. w Płocku, w rodzinie o dużych tradycjach muzycznych. Jego dziadek był organistą w Oporowie i Dobrzykowie, zaś ojciec Wiktor przez 33 lata pracował w charakterze organisty i dyrygenta kapeli w katedrze płockiej.

Ukończył w 1886 r. miejscowe gimnazjum, rozpoczął studia w Instytucie Muzycznym w Warszawie, a następnie rok później wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. Świecenia kapłańskie przyjął w 1893 r.²⁴. Pracował potem jako wikariusz w katedrze oraz profesor śpiewu w Seminarium Duchownym. Na terenie seminarium prowadził dwa chóry, osobno zaś jeszcze chór katedralny. W 1897 r. odbył studia w Szkole Muzyki Kościelnej w Ratyżbonie. Po powrocie do Płocka powrócił do dotychczasowych obowiązków.

Prowadził aktywną działalność społeczną. Włączył się w prace Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego, nauczał na organizowanych przez stowarzyszenie kursach dla organistów. Od 1902 r. pełnił tam funkcję wiceprezesa Sekcji Miłośników Muzyki Kościelnej. Był również

członkiem zarządu Płockiego Towarzystwa Muzycznego, pod egidą którego prowadził ożywioną działalność artystyczną i dydaktyczną.

Działalność ks. Gruberskiego na niwie artystycznej, społecznej i pedagogicznej, skierowanej na kształcenie przyszłych organistów, to nie jedyne podjęte przez niego działania na rzecz muzyki kościelnej. W latach 1893-1913 zajął się ze szczególną aktywnością działalnością publicystyczną²⁵. Ponadto w latach 1902-1907 podjął się działalności wydawniczej. Był redaktorem i wydawcą czasopisma „Śpiew Kościelny” płockiego dwutygodnika poświęconego muzyce kościelnej, wydawał również „Rocznik dla Organistów”. Pisma te adresowane były głównie do organistów. Spełniały ważną w zakresie doboru repertuaru, uczyły właściwego wykonawstwa muzycznego, zawierały artykuły z zakresu historii muzyki kościelnej. Posiadały także cenne dodatki nutowe, prezentujące wartościowe utwory religijne.

Największą sławę przyniosły ks. Gruberskiemu jego kompozycje. Szczególnie twórczy okres jego życia przypada na lata 1901-1904. Dorobek kompozytorski obejmuje łącznie około 80 pozycji, składają się na niego cykle mszalne, kantaty, pasje, responsoria, oratoria, motety, pieśni oraz utwory świeckie²⁶.

Od 1907 r. przebywał w Czerwińsku nad Wisłą, gdzie pełnił obowiązki proboszcza. Zmarł 13 IX 1923 r. w Koszelówce koło Gąbina²⁷.

Benedykt Sianko urodził się ok. 1880 r. w Surarzu na Białostocczyźnie. Ukończył Instytut Muzyczny w Warszawie w klasie organów prof. H. Makowskiego²⁸. Pracował początkowo w Wieluniu, gdzie sprawował funkcję dyrygenta chóru „Lutnia”. W latach 1903-1910 pełnił obowiązki organisty w katedrze płockiej. Z chwilą przyjazdu do Płocka rozpoczął również pracę w Płockim Towarzystwie Muzycznym w charakterze akompaniatora i dyrygenta chóru męskiego i mieszanego. Równocześnie nauczał gry organowej w klasie organowej związanej przy szkole muzycznej stowarzyszenia. Po wyjeździe ks. E. Gruberskiego z Płocka w 1907 r., przejął po nim część obowiązków. Prowadził chór katedralny, kontynuował rozpoczęte kształcenie organistów.

W latach 1910-1927 pracował w Gimnazjum im. W. Jagiełły jako nauczyciel śpiewu. Ponadto z chwilą powstania w 1917 r. Biskupiej Szkoły Organistowskiej, podjął w niej pracę, nauczając przedmiotów muzycznych. Wykładał zasady muzyki, prowadził też klasę organową²⁹. Ze szkołą związany był do 1926 r. Przez wiele lat współpracował również z Gimnazjum im. Reginy Żółkiewskiej i Seminarium Nauczycielskim w Płocku. W szkołach tych prowadził chóry³⁰.

Był prezesem związku Organistów-Chórmistrzów Diecezji Płockiej. W ramach stowarzyszenia inicjował rozmaite akcje, których celem było szeroko rozumiane dokształcanie organistów. Zmarł 27 sierpnia 1940 r. w Płocku.

Uczniowie

W większości, wychowankowie po uzyskaniu odpowiedniego wykształcenia, pełnili obowiązki organistów w parafiach Diecezji Płockiej, stając się prawdziwymi krzewicielami muzyki kościelnej. Część uczniów konty-

nuowała naukę, kształcąc się w konserwatoriach muzycznych.

Po czteroletnim kursie uczniowie zdawali egzamin, przed specjalnie powołaną diecezjalną komisją, upoważniającą do objęcia posady organisty. Komisję do Spraw Muzyki Kościelnej utworzono w Płocku w 1906 r. Powołana została do istnienia przez biskupa A. Wnukowskiego³¹. Miała za zadanie organizować kursy dokształcające dla organistów, troszczyć się o stan instrumentów w diecezji oraz dbać o dobre przygotowanie zawodowe organistów. Obowiązkiem jej było również urządzenie egzaminów kwalifikacyjnych dla kandydatów na organistów.

Od kandydatów wymagano wykonania solo na organach kilku przygotowanych uprzednio utworów. Sprawdzano również umiejętność gry a vista. W zakresie śpiewu gregoriańskiego, zalecano przygotowanie całego kancjonału Surzyńskiego, śpiewów na M. B. Gromniczną, Środę Popielcową, Niedzielę Palmową, Wielki Tydzień, Wniebowstąpienie Pańskie, Boże Ciało, Te Deum laudamus, O salutaris hostia, Tantum ergo, Officium Defunctorum, części zmiennych mszy i niesporów. Sprawdzano także umiejętności śpiewu chóralnego. Wymagano przygotowania trzygłosowej Mszy Singerbergera „Missa brevis in honorem S. Stanisłai” i czterogłosowej Mszy C-dur op. 11 Johanna Schweitzera. Każdy kandydat zobowiązany był opanować jeden głos partii chóralnej, musiał umieć ponadto dyrygować zbiorowym wykonaniem utworów.

Wymagano znajomości wszystkich gam durowych i molowych oraz podstawowych wiadomości z zakresu harmonii. Sprawdzano opanowanie najważniejszych zasad dotyczących przewrotów akordów, a także prowadzenia głosów i modulacji. Egzamin obejmował również wykonanie polskich pieśni religijnych, które należało śpiewać i samodzielnie akompaniować. Kandydaci zobowiązani byli ponadto zaprezentować niezbędne przygotowanie liturgiczne oraz opanować podstawowe wiadomości z zakresu historii muzyki kościelnej.

Egzamin trwał zwykle dwa, trzy dni³².

Wyróżniającym się wychowankiem szkoły był ks. Władysław Skierkowski, zasłużony kapłan, badacz folkloru, organizator kultury muzycznej. Urodził się 12 III 1886 r. we wsi Głuźek koło Mławy w rodzinie chłopskiej. Spośród pięciorga rodzeństwa odznaczał się szczególnym zainteresowaniem muzyką. Uczył się początkowo prywatnie u organisty Kwaśniewskiego w Mławie. Podjął następnie naukę w Płocku w szkole muzycznej przy Płockim Towarzystwie Muzycznym, przygotowując się do zawodu organisty. Po jej ukończeniu rozpoczął pracę zawodową jako organista w kościele seminaryjnym w Płocku³³. W wieku 20 lat wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku, gdzie dał się poznać jako wyjątkowo zdolny alumn. W 1912 roku otrzymał święcenia kapłańskie z rąk biskupa A.J. Nowowiejskiego. Rozpoczął następnie działalność duszpasterską. Pracował rok w Dzierzgowie, a od 1913 r. w Myszyńcu. Tutaj w chwilach wolnych od zajęć duszpasterskich, rozpoczął spisywanie kurpiowskich melodii ludowych. Po dwóch latach przeszedł na wikariat do Krasnosielca. Kolejnym miejscem jego pracy była parafia Różan. W 1920 r. otrzymał pierwszą samodzielną placówkę - został proboszczem

w Ciachcinie, a od 1925 r. w Imielnicy. Nie przerywał rozpoczętej pracy nad zbieraniem i zapisywaniem pieśni kurpiowskich. Wielokrotnie wyjeżdżał na tereny Puszczy Kurpiowskiej. Notował pieśni ludowe, zarówno świeckie jak i religijne. Zapisywał także zwyczaje, przysłowia. W latach 1913-1923 zebrał ponad dwa tysiące pieśni kurpiowskich. Dorobkiem księdza zainteresowało się Towarzystwo Naukowe Płockie w osobie ówczesnego prezesa dr. Aleksandra Macieszy. Od 1926 r. ks. Skierkowski jako członek Towarzystwa wielokrotnie wygłaszał referaty o Kurpiach, ilustrując je grą na fortepianie i własnym śpiewem. Niektóre z referatów zostały opublikowane w naukowych pismach muzycznych³⁴.

W 1928 r. wydał pierwszą część publikacji pt. „Puszcza Kurpiowska w pieśni”. Zachęcony dobrym przyjęciem wydawnictwa rozpoczął nowy etap swojej działalności. Od tej pory jego wyjazdy miały charakter zorganizowanej, zaplanowanej pracy. Aż do wybuchu wojny, zwykle w miesiącach letnich, wyjeżdżał do Puszczy, by zbierać pieśni. Kolejne zbiory zawierające jego dorobek ukazały się w latach 1929, 1933 i 1934³⁵.

Badaniami swymi zyskał wielkie uznanie wybitnych polskich kompozytorów i etnografów³⁶. Uznany polski muzykolog J. Chybiński napisał: „... praca ks. Skierkowskiego odznacza się wszelkiej pochwały godną starannością i metodycznością. Już na pierwszy rzut oka zwracamy uwagę na spełnienie wszystkich warunków wymaganych od wartościowych zbiorów pieśni (melodii) ludowych”³⁷.

W 1928 r. odbyła się w Płocku premiera widowiska „Wesele na Kurpiach”, opartego na dorobku ks. Skierkowskiego. Przedstawienie przygotowane przez artystów teatru płockiego, cieszyło się olbrzymim powodzeniem w kraju i za granicą³⁸.

W marcu 1941 r. ks. Skierkowski został aresztowany i osadzony wspólnie z innymi duchownymi w obozie w Działdowie. Zmarł 20 VIII 1941 r. w Działdowie.

Wyróżniającym się uczniem szkoły był Antoni Zieliński, późniejszy organista w Rypinie. Kształcił się w latach 1906-1910, kontynuował więc naukę po odejściu ks. E. Gruberskiego z Płocka - w Czerwińsku. Egzamin kwalifikacyjny zdał w Płocku w 1910 r., uzyskał świadectwo 2 klasy³⁹. W latach międzywojennych należał do Diecezjalnej Komisji do Spraw Organistowskich w Płocku. Za swoją działalność na niwie muzyki kościelnej otrzymał odznaczenie papieskie „Pro Ecclesia et Pontifice”. Wyraził taką opinię o szkole i nauczycielu ks. E. Gruberskim: „Jako były uczeń zawsze wspominam mile czasy szkolne pod swym kochanym nauczycielem, który nas uczył nie tylko muzyki, ale jak żyć między ludźmi, kochać swą Ojczyznę”⁴⁰.

Na dzisiejszym etapie badań możliwe jest ustalenie jedynie części nazwisk uczniów klasy organowej. Szczegółowe przedstawienie wszystkich absolwentów, wyników egzaminów, programów nauczania, pełnej kadry pedagogicznej - jest niemożliwe z powodu zaginięcia dokumentacji szkoły muzycznej PTM. Gruntowna kwerenda płockich czasopism pozwala jednak na skompletowanie nazwisk pewnej grupy uczniów⁴¹. Do grona wychowanków klasy organowej przy szkole Płockiego Towarzystwa Muzycznego, poza przedstawionymi wyżej

postaciami należeli: Boliszewski, Woźniak, Lipiński, Bieniek, Bulak, Cieślak, Walkiewicz Kotkowski, Muszyński, Polak, Rutecki, Franciszek Dąbrowski, Edmund Drapiński, Jan Franczak, Jan Golał, Michał Mroziński, Władysław Rychlicki, Kazimierz Świętek, Owsiątek, Zygmunt

Zalewski, Smiątkowski, Cieślak, Szlązak, Kierszulis, Wierzbicki, Kuciński, Czajkowski, Woźniak, Zieliński, Bieniek, Lipiński, Sobieski, Zagrodzki, Oprawko, Cieślak, Golas, Bulak, Krakowiak, Plichta, Włodarczyk, Cichocki, Gburczyk, Zadgodzki.

PRZYPISY

¹ W. Jezusek, *Ks. Eugeniusz Gruberski w trosce o reformę muzyki i śpiewu kościelnego*, „Studia Płockie”: 1973, s. 81.

² Ks. Bronisław Maryański (1863-1912) - ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Kształcił się następnie w Seminarium Duchownym w Płocku, które ukończył i święcenia kapłańskie otrzymał w 1889 r. Rozpoczął działalność duszpasterską. Był wikariuszem w Płocku, Krzynowłodze Małej, Czyżewie. Funkcję proboszcza pełnił kolejno w: Radzanowie, Kleczkowie, Sobowie i Brwilnie. W latach 1903-1905 odbył studia w dziedzinie filozofii na paryskiej Sorbonie. Największą jego pasją była muzyka kościelna. Od 1891 r. rozpoczął wydawanie „Kalendarza dla organistów wiejskich”. Był jednym z inicjatorów utworzenia przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym w 1894 r. - Sekcji Miłośników Muzyki Kościelnej. Również z jego inicjatywy utworzono przy WTM trzyletnią szkołę organistowską. Obok działalności na polu muzyki kościelnej dał się również poznać jako wprawny literat. Używał pseudonimu literackiego Grzegorz Brzóska. J. B. Nycyk, *Ludzie i książki*, Płock 1983, s. 149.

³ „Przegląd Katolicki”: 1893 nr 20, s. 314.

⁴ Po pięciu latach pracy wymierne rezultaty pracy były imponujące. Przeszkolono w tym czasie 300 organistów, do szkoły uczęszczało 200 uczniów, a wszystkich uczestników sekcji łącznie 900, „Miesięcznik Pasterny Płocki” 1964, nr 10/11, s. 260.

⁵ Z. Przedwor, Zakończenie roku szkolnego w klasie organowej przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym, „Przegląd Katolicki” 1898, nr 32, s. 506.

⁶ Towarzystwo funkcjonowało potajemnie praktycznie już od 1899 r. Oficjalna rejestracja poprzedzona wieloma czynionymi w tym celu zabiegami, dokonała się ostatecznie 17 maja 1900 r. Zatwierdzony statut pozwolił dnia 24 września tego samego roku na uformowanie się oficjalnego komitetu stowarzyszenia w osobach: Jana Świąteczkiego - prezesa, Józefa Brudnickiego - wiceprezesa, Juliana Korewickiego - sekretarza, Jana Chmielińskiego - zastępca sekretarza, Antoniego Wunderlicha - skarbnika, Antoniego Goszczyńskiego - zastępca skarbnika, Kamila Berezy i Jana Ligowskiego - członkowie komitetu. Miesięczną składkę członkowską ustalono w wysokości 1 rubla. Członkiem honorowym towarzystwa mógł zostać każdy, kto jednorazowo wniósł sumę 100 rubli. „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1900, nr 77, s. 1; 1900, nr 80, s. 2.

⁷ Prezesem, wiceprezesem i skarbnikiem pozostały te same osoby, które piastowały funkcje w Komitecie Tymczasowym. Zastępcą sekretarza został dr Kamil Bereza, zastępcą skarbnika dr Jan Chmieliński, członkami zarządu dr Zygmunt Perkahl i ks. Eugeniusz Gruberski. „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1900, nr 86, s. 2.

⁸ *Dziesięć wieków Płocka*, red. J. Chojnacki, Płock 1969, s. 146.

⁹ Ks. E. Gruberski był członkiem zarządu Płockiego Towarzystwa Muzycznego.

¹⁰ Ks. Franciszek Bornik (1870-1906) - ukończył Seminarium Nauczycielskie w Łęczycy i Seminarium Duchowne w Płocku. Podczas pobytu w seminarium organizował i prowa-

dził klerycką orkiestrę dętą. Święcenia kapłańskie przyjął w 1895 r. Pełnił następnie funkcję wikariusza w kościele farnym w Płocku. Na tym stanowisku pozostał przez 10 lat. Obok pracy parafialnej, jego pasją była działalność muzyczna wśród parafian. Utworzył przy parafii chór dziecięcy i mieszany. Zespoły te prezentowały wysoki poziom artystyczny. W 1902 r. przebywał trzy miesiące w Ratybonie w Szkole Muzyki Kościelnej, by uzupełnić wykształcenie muzyczne. Po powrocie powierzono mu funkcję wykładowcy śpiewu w Seminarium. Oprócz pracy duszpasterskiej i artystycznej, zajmował się także publicystyką. Na łamach „Śpiewu Kościelnego” publikował artykuły prezentujące tematykę muzyczną. Był też wydawcą trzech śpiewników, zawierających pieśni maryjne i opracowania pieśni kościelnych. W 1905 r. objął probostwo w Osieku nad Wisłą, a następnie w Borkowie Kościelnym koło Sierpca. Zmarł w 1906 r. Płocku. A. Leleń, *Religijna kultura muzyczna Mazowsza Płockiego*, Płock 2001, s. 215-217.

¹¹ „Przegląd Katolicki” 1902, s. 572, „Echa Płockie i Łomżyńskie” 1902, nr 41, s. 2.

¹² „Śpiew Kościelny” 1904, nr 19, s. 221-222.

¹³ A. Pęski, *Kursy organistowskie w Płocku*, „Śpiew Kościelny” 1902, nr 13/14, s. 114-115.

¹⁴ Jeszcze w 1909 r. redakcja „Śpiewu Kościelnego” pisała: „Marzymy o tym, by każdy organista w Polsce umiał grać z nut”. „Śpiew Kościelny” 1909, nr 20, s. 322.

¹⁵ S. Tomkowicz, *Muzyka Kościelna i organści*, „Czas” 20 VI 1901, nr 139.

¹⁶ „Przegląd Katolicki” 1902, nr 3, s. 41.

¹⁷ Anonse, zawierające informacje o naborze uczniów do klasy organowej przy Płockim Towarzystwie Muzycznym, zamieszczone zostały w piśmie poświęconym muzyce kościelnej „Śpiew Kościelny” 1902, nr 13/14, s. 121; 1902, nr 15/16, s. 141.

¹⁸ Budynek, w którym mieści się obecnie Kuria Diecezjalna.

¹⁹ W. Jezusek, dz. cyt., s. 93.

²⁰ Z Płocka, „Śpiew Kościelny” 1904, nr 17, s. 195.

²¹ Uczniowie szkoły, którzy kontynuowali naukę w Czerwińsku: Kierszulis, Wierzbicki, Kuciński, Czajkowski, Woźniak, Zieliński, Bieniek, Lipiński, Sobieski, Zagrodzki, Oprawko, Cieślak, Golas, Bulak, Krakowiak, Plichta, Włodarczyk, Cichocki, Gburczyk, Zadgodzki. „MPP”: 1948, s. 434; „Studia Płockie” 1973, s. 111.

²² Szkoła w Czerwińsku stanowiła konkurencję dla szkoły płockiej. Program nauczania w Czerwińsku był czteroletni, stanowił kontynuację wcześniej przyjętych założeń. Uczniowie mieszkali w klasztorze, w celach, po trzech lub czterech. Wyżywienie realizowali we własnym zakresie, stółowali się najczęściej w miasteczku. Należeli do chóru parafialnego i do orkiestry. Brali udział w urządzanych koncertach, akademiach, jasełkach, przedstawieniach i uroczystościach. Liczba uczniów czerwińskiej szkoły zmniejszała się wraz z otwarciem Biskupiej Szkoły Organistowskiej w 1917 r., jednak do zgonu ks. Gruberskiego w 1923 r. cały czas odbywało się w Czerwińsku kształcenie przyszłych organistów. Po odbyciu kursu, uczniowie zdawali egzamin przed komisją diecezjalną w Płocku, kwalifikują-

cy ich do pracy w parafiach. W. Jezusek, dz. cyt., s. 99-100.

²³ Wielce prawdopodobne, że nauczanie w szkole PTM podjął kolejny organista katedralny, pracujący w Płocku w latach 1910-1913 - Szczepan Sieja. S. Sieja - urodził się na początku lat 70-tych XIX wieku prawdopodobnie na Kresach Wschodnich. Ukończył klasę organów u prof. Mieczysława Surzyńskiego w Instytucie Muzycznym w Warszawie. Kształcił się następnie w Szkole Muzyki Kościelnej w Regensburgu. Po studiach pracował jako organista i dyrygent chóru w katedrze w Saratowie. W latach 1910-1913 przebywał w Płocku, gdzie pełnił obowiązki organisty katedralnego, dyrygenta chóru katedralnego i nauczyciela śpiewu w Seminarium Duchownym. Na początku 1914 r. został zmobilizowany do armii rosyjskiej i wysłany na Daleki Wschód. Po wojnie powrócił na krótko do Polski, by wyjechać następnie na stałe do USA. Tam zajmował się kompozycją, prowadzeniem chórow, nauczaniem muzyki, był także kierownikiem Narodowego Kolegium Muzycznego w Chicago. Zmarł w 1942 r. w Chicago. A. Lelęń, dz. cyt., 229-230.

²⁴ W. Jezusek, dz. cyt., s. 68-69.

²⁵ Publikował na łamach następujących czasopism: „Przeгляд Katolicki”, „Rocznik dla organistów”, „Miesięcznik Pastorski Płocki”, „Muzyka Kościelna”, „Śpiew Kościelny”, „Echa Płockie i Łomżyńskie”, „Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne”. Jest autorem 88 różnych publikacji prasowych. A. Lelęń, dz. cyt., s. 223.

²⁶ Jako kompozytor pozostawił Gruberski po sobie piękną spuściznę, mającą dużą wartość artystyczną. Kompletny spis jego kompozycji podaje „MPP” 1925, nr 8, s. 305-307. M. Grzybowski, Ks. Eugeniusz Gruberski, „Tygodnik Płocki” 16 X 1983, nr 42, s. 4.

²⁷ „Echa Płockie i Łomżyńskie” 12 IX 1903, nr 73.

²⁸ J. Antoniak, *Program Szkoły Organistowskiej*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1919, nr 1, s. 31-32.

²⁹ W 1928 r. w Poznaniu podczas Powszechnej Wystawy Krajowej, połączone chóry dwu szkół, zdobyły pod batutą B. Sianki w kategorii chórow szkolnych pierwszą nagrodę.

³⁰ „Dla przeprowadzenia w praktyce reformy muzyki kościelnej w myśl nr 24 „Motu Proprio” Piusa X [...] niniejszym ustanawiamy komisję specjalną, do której składu zapraszamy ks. Kan. Gruberskiego i księży prob. Maryańskiego, Bugajczyka oraz organistę katedralnego”, A. Wnukow-

ski, *Prawa diecezjalne płockie w sprawie śpiewu liturgicznego*, „Śpiew Kościelny” 1906, nr 19, s. 222.

³¹ *Wiadomości dla organistów*, „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1911, nr 3, s. 108-109.

³² H. Gadomski, *Władysław Skierkowski 1886-1941*, Ostrołęka 1984, s. 6.

²⁴ W. Skierkowski, *Muzykalność ludu kurpiowskiego*, [w:] „Kwartalnik Muzyczny” 1933, nr 17/18; W. Skierkowski, *O niektórych tańcach kurpiowskich*, [w:] „Polski Rocznik Muzyczny”, 1936.

³⁵ Rękopisy Skierkowskiego - to sto kilkadziesiąt różnego rodzaju zeszytów nutowych i zwykłych teczek z luźnymi kartkami. Rękopisy niepublikowane obejmują łącznie 1490 pieśni. Spuścizna badawcza ks. Skierkowskiego znajduje się w zbiorach Towarzystwa Naukowego Płockiego i Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu.

³⁶ Z pracy ks. Skierkowskiego korzystali kompozytorzy, czerpiący inspirację z folkloru kurpiowskiego. Należą do nich m.in.: K. Szymanowski (*Pieśni kurpiowskie na głos i fortepian*, *Pieśni kurpiowskie na chór mieszany a cappella*, *Pieśni kurpiowskie na skrzypce solo i fortepian*), T. Paciorkiewicz (*Suita kurpiowska na orkiestrę*, *Tańce kurpiowskie na fortepian*, *Pieśni kurpiowskie na chór mieszany 4-głosowy a capella*), T. Baird (*Mała suita kurpiowska na orkiestrę smyczkową*), T. Maklakiewicz (*Suita kurpiowska na sopran solo i chór mieszany a capella*), T. Sygietyński (*Mazowsze - 16 piosenek z repertuaru Zespołu Pieśni i Tańca „Mazowsze”*), W. Rudziński (*Pieśni kurpiowskie na mały zespół orkiestrowy, 2-głosowy chór mieszany lub 2 głosy solowe*).

³⁷ A. Chybiński, *Ks. W. Skierkowski, Puszcza Kurpiowska w pieśni*, „Kwartalnik Muzyczny” 1928, nr 1, s. 87.

³⁸ Sztuka „Wesele na Kurpiach” wykonywana była w 1928 r. przez dwa miesiące w warszawskim teatrze „Ateneum”. Obsadę stanowili aktorzy teatru płockiego, całość reżyserował Tadeusz Skarżyński. Przedstawienie cieszyło się olbrzymim powodzeniem, stało się ważnym wydarzeniem artystycznym w stolicy. Sztuka zyskała bardzo pochlebne recenzje prasy. H. Gadomski, dz. cyt., s. 11.

³⁹ „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1910, nr 10, s. 300.

⁴⁰ W. Jezusek, dz. cyt., s. 93.

⁴¹ „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1948, s. 434; „Śpiew Kościelny” 1904, nr 17, s. 195; „Miesięcznik Pastorski Płocki” 1910, nr 10, s. 300.